

Antonín Slavík; Jiří Veselý
Matematikové v Karlových Varech

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 68 (2023), No. 3, 156–176

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/151865>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2023

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library*
<http://dml.cz>

Matematikové v Karlových Varech

Antonín Slavík, Jiří Veselý

Abstrakt. Text je věnován návštěvám slavných světových matematiků v proslulých českých lázních Karlovy Vary. Je založen na informacích ze seznamů lázeňských hostů a na dochované korespondenci.

1. Pohled do minulosti Karlových Varů

Západočeské lázně Karlovy Vary vznikly ve 14. století na místě horkých pramenů poblíž soutoku řek Ohře a Teplá. Podle legendy, kterou v roce 1571 sepsal lékař Fabian Sommer, objevila jeden z pramenů družina krále a císaře Karla IV. (1316–1378) při honu na jeleny. K založení města však patrně nedošlo za tak romantických okolností.

Archeologické výzkumy na Karlovarsku prokázaly, že osídlení v této oblasti existovalo již v době pravěku (Tašovice, Dvory, Dalovice). Další stopy jsou z doby bronzové (Drahovice) a ze 13. století (Sedlec, Tašovice). Jak plyne z původního názvu Vary, byly to slovanské kmeny, které místo osídlily již dříve než ve 14. století. Předpokládá se, že místním obyvatelům byly patrně známy léčivé účinky pramenů. První písemná zmínka o území pozdějších Karlových Varů pochází z roku 1325, kdy český král Jan Lucemburský (1296–1346) udělil v léno Kojatovi z Otnavic několik lánů půdy, na kterých se nalézala i osada Obora (Tiergarten) patřící k hradu Lokti. Dodnes se z ní zachovaly zbytky kostela sv. Linharta, což je nejstarší stavební památka Karlových Varů.

Karlovarský archivář a kronikář August Leopold Stöhr (1764–1831) píše o první návštěvě místa Karlem IV. roku 1347, kdy si tu léčil zranění utrpěná v předchozím roce v bitvě u Kresčaku. Král následně propůjčil Varům své jméno, povýšil je na město a při té příležitosti mu věnoval i výše zmíněnou ves Obora, jejíž obyvatelé se přestěhovali k pramenům. Není zcela jasné, ve kterém roce k založení lázeňského města došlo. Jako nejpravděpodobnější se jeví roky 1347 nebo 1349, bývá však uváděn i letopočet 1358 (např. v roce 1858 slavilo město 500 let od svého založení), kdy nejspíše vznikl zdejší lovecký hrádek (dnešní Zámecký vrch) poblíž nejvydatnějšího a nejteplejšího pramene zvaného Vřídlo. V jeho okolí pak vyrůstala první obydlí a v roce 1520 zde byla vystavěna (dnes již neexistující) budova radnice.

První písemný doklad o městu Karlovy Vary pochází až ze 14. srpna 1370, kdy mu Karel IV. potvrdil dříve udělené výsady a městská práva. V tomtéž roce prokazatelně pobýval v Lokti i v Karlových Varech; jeho další pobyty v lázních jsou doloženy v letech 1374 a 1376. Je velmi pravděpodobné, že si zde koupelemi léčil dnu. Práva, která město od krále obdrželo, byla obdobná právům města Lokte, kam Karel IV. rád jezdil a měl v jeho blízkosti honitbu Císařský les (dnes Slavkovský). Na loketský hrad přitom mohl

Článek je upravenou a rozšířenou verzí anglického textu [26].

doc. RNDr. ANTONÍN SLAVÍK, Ph.D., Matematicko-fyzikální fakulta UK, Sokolovská 83, 186 75 Praha 8, e-mail: slavik@karlin.mff.cuni.cz, doc. RNDr. JIŘÍ VESELÝ, CSc., Kolínská 15, 130 00 Praha 3, e-mail: jvesely@karlin.mff.cuni.cz

Obr. 1. Lázeňské centrum Karlových Varů (snímek z Mayerova gloriety)

mít špatné vzpomínky, neboť na základě obvinění Jindřicha z Lipé (1275–1329) ho zde jako tříletého věznil jeho vlastní otec Jan Lucemburský, který věřil, že jej šlechta i jeho žena Eliška Přemyslovna (1292–1330) prostřednictvím Karla (tehdy ještě Václava) chtějí zbavit vlády.

V následujících staletích se lázeňské město stalo známým po celé Evropě. Úspěšně se rozvíjelo, narůstal počet hostů i lázeňských domů, vznikaly další významné městské stavby. Za dobu největšího rozkvětu je považován tzv. zlatý věk od roku 1870, kdy město získalo železniční spojení, do začátku první světové války. Město však postihly i přírodní katastrofy. V roce 1582 bylo téměř zničeno povodní, další přišly v letech 1821 a 1890. Roku 1604 je zasáhl obrovský požár, při kterém shořelo 99 z celkového počtu 102 domů. Další velký požár přišel v roce 1759. Město nezůstalo ušetřeno válečných útrap za třicetileté války a zejména během obou světových válek, kdy se proměnilo v lazaret a okrajové části (naštěstí nikoliv lázeňské centrum) byly zasaženy bombardováním. Po druhé světové válce byli vysídleni němečtí občané, kteří tvořili drtivou většinu obyvatel města.

V současnosti mají Karlovy Vary přibližně 49 tisíc obyvatel. V roce 2021 byly společně s dalšími 10 evropskými lázněmi zapsány na seznam světového kulturního dědictví UNESCO jako položka *Slavná lázeňská města Evropy*.

Podrobněji se lze o historii Karlových Varů dočíst např. v publikacích [7], [8], [19], [28], z nichž jsme čerpali informace.

2. Zrod lázeňské kúry

Jak se voda karlovarských minerálních pramenů v minulosti používala? Nejprve to bylo pouze ke koupelím, často velmi dlouhým – uvádí se, že pacienti trávili v horké vodě až deset hodin denně. V roce 1521 vyšla první latinsky psaná monografie o léčbě karlovarskými prameny. Jejím autorem byl Václav Payer (1488–1537), který byl několik let osobním lékařem hrabat Šliků v Lokti a působil také jako profesor medicíny na univerzitě v Lipsku. Payer doporučoval termální vodu nejen pro koupele, ale především pro pití. Popsal několikadenní pitné kúry v kombinaci s koupelemi a také příslušné indikace a kontraindikace. Uvedl, že voda Vřídla a ostatních pramenů působí obzvláště

Obr. 2. Kostel sv. Máří Magdalény od Kiliána Ignáce Dientzenhofera z roku 1736 a Vřídelská kolonáda architekta Jaroslava Otruby z roku 1975

příznivě při léčbě žaludečních, ledvinových, žlučkových a jaterních onemocnění. Pozdější doporučení vedla postupně k tzv. pyramidální léčbě minerální vodou, při níž se začínalo s pitím od malých dávek až po několik litrů vody denně. Tato kúra však často vedla k zažívacím problémům.

Velice blízko dnešnímu využívání pramenů je postup, který propagoval David Becher (1725–1792). Jde o pitné kúry s maximální denní dávkou dva litry, přičemž se voda pije přímo u pramenů. David Becher byl karlovarský rodák, lékař a znalec léčivých vod, který byl v letech 1757 až 1758 děkanem lékařské fakulty tehdejší Karlo-Ferdinandovy univerzity. Určil jako první teplotu Vřídla a začal prodávat návštěvníkům leštěný vřídlovec jako upomínku na pobyt. Vedle hlavní dopolední pitné kúry zavedl také menší odpolední. Propagoval větší kulturu pití, což vedlo k výrobě speciálních pohárků. Od roku 1764 vyráběl vřídelský sůl, i když ta byla známa již dříve. Pro větší pohodlí pacientů, kteří v souladu s jeho doporučeními začali pít vodu u pramenů, postupně vznikaly v jejich okolí pavilony a kolonády. Dnes je v Karlových Varech kolonád pět: Vřídelská (obr. 2), Mlýnská (obr. 3), Tržní, Sadová a Zámecká.

3. Slavní návštěvníci a karlovarské kurlisty

I jen neúplný výčet významných karlovarských hostů by snadno zabral podstatnou část textu, proto zájemce odkazujeme např. na publikaci [6]. Ze špiček vládnoucí moci lze jmenovat polského krále Augusta II. (1670–1733), ruského cara Petra I. Velikého (1672–1725), řeckého krále Otu I. (1815–1867), perského šáha Muzaffaruddína (1853–1907) či rakousko-uherského císaře Františka Josefa I. (1830–1916) a jeho choť Alžbětu (1837–1898). V dalším již bezejmenném výčtu světoznámých hudebních skla-

Obr. 3. Mlýnská kolonáda architekta Josefa Zítka z roku 1881

datelů, umělců, spisovatelů apod. uděláme jedinou výjimku: Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832) navštívil Karlovy Vary třináctkrát, celkem zde strávil více než dva roky života (viz [29]) a prohlásil: „Na světě jsou jen tři místa, kde bych chtěl žít – Výmarn, Řím a Karlovy Vary.“

Jestliže se zajímáme o to, kdo navštívil nějaké město v době dávno minulé, je to většinou problém. V případě lázní však máme k dispozici kromě dochovaných policejních přihlášek také seznamy, pro které se ustálil název *kurlisty*. V Karlových Varech byl jejich předchůdcem seznam urozených hostů z let 1569 až 1637, který sestavil karlovarský lékař Wenzel Hillinger (?–1645, též Hüllinger) a připojil jej ke své knize vydané roku 1638 s poznámkou, že seznam zdaleka není úplný (viz [8]). Ručně psané seznamy, které již zachycovaly většinu hostů, vznikaly od roku 1638. Tištěné kurlisty začal roku 1795 vydávat Franz J. Franieck (1770–1806), zakladatel karlovarské tiskárny. Rodina Franieckových je neoddelitelnou součástí historie Karlových Varů (viz [5], [8]). Franz Franieck se roku 1795 oženil s měšťanskou dcerou Johannou Mathesovou (?–1833), která převzala vedení podniku po manželově předčasné smrti. Na úspěšnou tradici později navázal jejich prvorozený syn Franz H. Franieck (1800–1859), který se vyučil řemeslu ve Vratislavi a stal se nejvýznamnějším karlovarským knihtiskařem. Jeho zásluhy o rozvoj města byly roku 1835 oceněny zlatou medailí císaře Ferdinanda. O vděčnosti spoluobčanů svědčí i dva pomníky, které byly zbudovány krátce po Franieckově smrti. Rodina Franieckových provozovala též čítárnu časopisů a výpůjční knihovnu, která v roce 1866 měla přes 20 tisíc knih.

Vraťme se však ke karlovarským kurlistům. Kromě jmen hostů obsahovaly též údaje o bydlišti a povolání, datu příjezdu, počtu doprovázejících osob a místě, kde byl host ubytován (viz obr. 5). Kurlisty neměly jen statistický význam, ale sloužily samotným lázeňským hostům, kterým zprostředkovávaly informace o tom, kdo se ve městě právě

nacházel. Je zajímavé si povšimnout, jak kurlisty vznikaly (viz [3]): Majitel domu se hned po příjezdu hosta dotázal, zda má zájem, aby jeho jméno bylo uveřejněno v seznamu. Toto zveřejnění nebylo, na rozdíl od přihlašovacích protokolů, které v té době existovaly, povinné. Pokud si to host přál, obdržel tištěný lístek, do kterého potřebné údaje vyplnil. Na rubu byla vytištěna výzva, aby host doplnil údaje „zřetelně a německy“ a poslal vyplněný lístek Franieckovi. Když se shromáždil dostatečný počet nových položek, byl vytištěn další list kurlistů; byl pochopitelně aktuální jen po určité době. Z jednotlivých listů se sešil na konci lázeňské sezony sešit. Seznamy neobsahovaly údaje o hostech, kteří si to nepřáli nebo nechtěli uhradit příslušný poplatek; takových osob však byl jen zanedbatelný počet. Za uveřejnění v seznamu host platil 20 krejcarů, za možnost jejich půjčování 1 zlatý a za předplatné po dobu pobytu 2 zlaté (jde o ceny z období 1795 až 1815, poté se zvyšovaly). Další výtisky si mohl přikoupit za sníženou cenu.

Až do roku 1918 vycházely kurlisty výhradně v němčině. Po vzniku Československa byly vícejazyčné, v roce 1949 zanikly. Většina svazků z konce 17. století a počátku 18. století se nedochovala, zbývající ročníky však představují cenný historický dokument. Podstatná část informací o návštěvách slavných matematiků v Karlových Varech v následujícím textu je čerpána právě z kurlistů. Dalším užitečným zdrojem je *Karlsbader Adressbuch*, který nám pomohl identifikovat adresy pobytů jednotlivých hostů na základě jmen hotelů. Digitální verze tohoto adresáře i kurlistů je k dispozici online.¹

4. Gottfried Wilhelm Leibniz a Petr Veliký

Ruský car Petr Veliký navštívil Karlovy Vary poprvé v roce 1711, aby si zde léčil nemocné ledviny. Přijel neohlášeně 24. září a zůstal do 14. října. Protože se mu léčba osvědčila, zavítal do lázní znovu v roce 1712. Dodnes jsou patrné stopy jeho návštěv, a to nejen v oblíbě města ruskými návštěvníky. Car vynikal zdatností a zručností: Pomáhal např. zedníkům při stavbě domu U Páva a vyjel na neosedlaném koni na strmý vrchol, kterému se dodnes říká Petrova výšina a je zde umístěna Petrova busta z roku 1877 od pražského sochaře Tomáše Seidana; další sochu zobrazuje obr. 4. V karlovarském muzeu je k vidění karetní stůl, jehož dřevěné nohy car vysoustružil, a také malované terče ze soutěže ostrostřelců, kterou Petr vyhrál (viz [6], [15] pro více informací o carových návštěvách). Pro nás je ovšem nejzajímavější skutečnost, že car při svém druhém pobytu v Karlových Varech vedl intenzivní rozhovory s vědcem, filozofem a diplomatem Gottfriedem Wilhelmem Leibnizem (1646–1716).

Leibniz byl všestranně nadaný člověk, jehož zásluhy na vybudování infinitezimálního počtu jsou matematikům dobře známy. Podrobné životopisy lze najít např. v [1], [2]. Čechy navštívil několikrát, poprvé snad v lednu 1688, kdy se na cestě z Norimberka na pár dní zastavil v Trhanově (Chodenschloss).² V té době tam byl vlastníkem zámku svobodný pán Wolf Maxmilián Lamingen z Albenreuthu (1634–1696), Čechům notoricky známý jako Lomikar. Leibniz doufal, že se zde sejde s přítelem Johannem

¹Viz <https://www.portafontium.eu/contents/kurliste>. Kurlisty jsou k dispozici též na webu <https://k4.kr-karlovarsky.cz>, kde je i možnost fulltextového vyhledávání v naskenovaných dokumentech, nefunguje však zcela spolehlivě.

²Viz [1], s. 144 a též Leibnizův dopis Ernestu I., lankraběti hesensko-rheinfelsko-rotenburskému (1623–1693) datovaný 20. ledna 1688 a otištěný v [23], s. 117.

Obr. 4. Socha cara Petra I. na výšíně Aberg v karlovarských lázeňských lesích (název vrchu vznikl zkrácením německého Aichenberg – Doubská hora)

Danielem Craffttem (1624–1697). Zastihl jej ovšem až v Krupce (Graupen), kde diskutovali o těžbě rudy, rýžování zlata, výrobě barviv a dalších otázkách. Další část cesty v první polovině února 1688 souvisela s dlouholetým Leibnizovým zájmem o hornictví³ a vedla přes řadu saských hornických měst. Postupně navštívil Freiberg, Marienberg, Annaberg, Ehrenfriedensdorf, Geyer, Aue a Schneeberg. Hovořil s důlními úředníky o kvalitě, druhu a množství nerostných surovin a zajímal se o používané důlní techniky. Poté dorazil do Karlových Varů, o jeho zdejšímu pobytu však nemáme žádné další informace kromě skutečnosti, že dále pokračoval do Sulzbachu a Ambergu, kam dorazil 21. února 1688.

Další doložená Leibnizova návštěva v Karlových Varech se odehrála v květnu roku 1708. Tehdy však patrně městem pouze projížděl cestou do Vídně, kam byl vyslán brunšvicko-lüneburským vévodou Antonem Ulrichem (1633–1714) k tajnému jednání s císařem Josefem I. (1678–1711). V korespondenci s Žofíí, kurfiřtkou hannoverskou (1630–1714), která byla velkou Leibnizovou obdivovatelkou, však předstíral, že je na dlouhém léčení v Karlových Varech (viz [1], s. 274).

O setkání s Petrem Velikým usiloval Leibniz poměrně dlouho. Uvědomoval si, že Rusko nabízelo možnosti, jaké nikde na Západě nebyly. Podle jeho představ potřebo-

³Leibniz v minulosti prosazoval využití větrných mlýnů k pohonu vysoušecích důlních pump v pohorí Harz, projekt se však nerealizoval.

valo krále-filozofa a vytvoření filozofického království v Rusku se stalo Leibnizovým cílem (viz [9]). V rámci první (více než sedmnáctiměsíční) Petrovy cesty po Evropě v letech 1697–1698 se mu nepodařilo se s Petrem osobně sejit,⁴ poslal mu však dopisy prostřednictvím poradců, z nichž jedním byl Pierre Lefort, synovec ruského generála, admirála a Petrova přítele Françoise Leforta (1656–1699). V korespondenci se Leibniz zaobíral změnami, které Rusko potřebovalo, aby se poevropštilo. V jednom z dopisů adresovaných Lefortovi (červenec až srpen 1697) popsal sedm bodů, které by vedly k dosažení tohoto cíle. Šlo např. o založení instituce pečující o vědu, vzdělávání a výzkum; vytvoření atraktivních podmínek pro špičkové cizí pracovníky a získání renomovaných vědců; vytvoření podmínek pro snadné a bezpečné cestování; možnost získávat vzdělání doma v Rusku (podrobněji viz [14]). Leibniz měl v oblasti vědy a vzdělávání bohaté zkušenosti, kromě jiného byl prvním prezidentem Královské pruské společnosti (později akademie) věd v letech 1700 až 1710.

Leibniz se s ruským carem poprvé sešel až mezi 13. a 19. říjnem 1711 v saském Torgau, kam Petr přijel na svatbu svého syna Alexeje Petroviče (1690–1718) s Charlottou Kristýnou Sofií Brunšvicko-Wolfenbüttelskou (1694–1715). Svatba se konala 14. října 1711 na zámku Hartenfels v Torgau. Při slavnostní večeři, nikoliv však ještě při osobní audienci, o kterou Leibniz velmi stál, hovořili s Petrem o projektu na modernizaci Ruska založeném na rozvoji vzdělanosti, vědy a umění.⁵

V roce 1712 pozval Petr I. s velkým předstihem Leibnize do Karlových Varů. Není zcela jasné, kdy přesně Leibniz do lázní přijel. Zatímco [2] zmiňuje 6. listopad, v [24] je uveden 20. říjen. Během karlovarského pobytu diskutoval Leibniz s Petrem o mnoha tématech: o možném spojení mezi Ruskem a Rakouskem proti Francii, o ruském soudnictví a samozřejmě též o rozvoji vzdělávání a vědy v Rusku. Car podepsal dekret, kterým byl Leibnizovi udělen titul ruského tajného justičního rady s ročním platem 1000 tolarů. Leibniz měl za to pomoci rozvíjet studia, umění a vědy v Rusku. Dne 11. listopadu oba opustili Karlovy Vary a vydali se do Teplic.

Vzájemný vztah Petra I. a Leibnize zdůvěrněl, původní Leibnizův zájem o Rusko se více soustředil na carovu osobu. Stali se přáteli, Leibniz psal carovi další dopisy. Osobně se setkali ještě jednou, a to v dolnosaských lázních Bad Pyrmont roku 1716, kde se Petr I. zastavil při cestě do Kodaně.

Patrně nejdůležitějším důsledkem debat mezi Petrem a Leibnizem bylo založení Petrohradské akademie věd, ke kterému došlo 8. února 1724. Jejími členy se později staly významné osobnosti jako např. matematikové Mikuláš II. Bernoulli (1695–1726), Daniel Bernoulli (1700–1782), Leonhard Euler (1707–1783) nebo astronom a kartograf Joseph-Nicolas Delisle (1688–1768).

5. Bernhard Riemann

Dalším známým matematikem, který navštívil Karlovy Vary, byl Bernhard Riemann (1826–1866). Matematiku studoval od roku 1846 na univerzitě v Göttingenu, kde v té době stále působil Carl Friedrich Gauss (1777–1855). Období 1847–1849 strá-

⁴Car tehdy cestoval v utajení, chtěl poznat evropskou mentalitu a zvyky, vyučil se několika řemeslům.

⁵Průběh setkání Leibniz podrobně vylíčil v dopise z 31. října 1711 adresovaném Žofii Hannoverské. V něm napsal, že své plány osobně projednal s carem Petrem I., viz [14].

vil v Berlíně, kde přednášeli např. Carl Gustav Jacob Jacobi (1804–1851), Jakob Steiner (1796–1863) a Johann Peter Gustav Lejeune Dirichlet (1805–1859). Poté se vrátil do Göttingenu. Jeho jméno je spojeno např. s Riemannovým integrálem či slavnou a dosud nevyřešenou Riemannovou hypotézou. Významně ovlivnil reálnou a komplexní analýzu, diferenciální geometrii a teorii čísel; další podrobnosti lze najít v [16].

Informace o Riemannově cestě do Karlových Varů jsme objevili v jeho dochované korespondenci [18]: 20. srpna psal z Chomutova sestřím Idě a Heleně o svém předchozím pobytu v Drážďanech, o výletu k malebné zřícenině hradu v Tharandtu⁶ a o bouři, která jej zastihla na zpáteční cestě. Riemann necestoval sám, doprovázeli jej další dva profesori z Göttingenu, fyzik Wilhelm Eduard Weber (1804–1891) a ekonom Georg Hanssen (1809–1894). Ve zmíněném dopise Riemann píše, že pokračovali vlakem přes Saské Švýcarsko do Teplic, odkud chtěli vykonat pěší túru přes Krušné hory do Karlových Varů. Nevíme ovšem, zda celou zhruba stokilometrovou cestu z Teplic přes Chomutov do Karlových Varů skutečně ušli pěšky.

Záznam v kurlistech (obr. 5) dokládá, že Riemann přicestoval 24. srpna 1860 a ubytoval se v hotelu Hirschensprung v ulici Hirschensprunggasse. Současná adresa tohoto domu je Pod Jelením skokem 392/32, ale budova již není využívána jako hotel. Je zajímavé, že Weberovo a Hanssenovo jméno se objevilo v kurlistech již s datem 23. srpna; oba bydleli ve stejném hotelu jako Riemann.

Další dopis adresovaný sestře Idě odeslal Riemann z Karlových Varů 11. září těsně před odjezdem. Uvedl, že předpokládá návrat do Göttingenu 17. září („pěšky dojdeme k bavorské železnici a poté vlakem přes Coburg, Eisenach a Cassel do Göttingenu“). Věřil, že lázeňský pobyt prospěje jeho zdraví, i když byl podle něj nudný. Podnikl též pravděpodobně několik výletů do okolí, ale nezmiňuje se o podrobnostech. Píše i o častých kontaktech s právníkem, dalším profesorem göttingenské univerzity Juliem Ribbentropem (1798–1874), který podle kurlistů bydlel v hotelu Belvedere ve stejné ulici jako Riemann.

V roce 1862 se Riemann oženil. Na podzim téhož roku se u něj z těžkého nachlazení rozvinula tuberkulóza, která byla později příčinou jeho smrti. Několikrát pobýval v Itálii, jejíž podnebí mu dělalo dobře. Tam také v Selasce u jezera Lago Maggiore ve věku 39 let zemřel.

6. Gösta Mittag-Leffler

V červnu roku 1871 přijel do Karlových Varů budoucí slavný švédský matematik Gösta Mittag-Leffler (1846–1927). V monografii [27] je uvedeno, že Gösta měl za sebou velmi namáhavý semestr studia na univerzitě v Uppsale a trpěl častými bolestmi hlavy. Matka se obávala o jeho zdraví, proto mu věnovala prostředky na dvouměsíční ozdravný zahraniční pobyt. Na cestě jej doprovázel přítel Johan Hagströmer (1845–1910), se kterým se znal již z doby studií na gymnáziu ve Stockholmu. Podle kurlistů (obr. 6) přicestovali 17. června a ubytovali se v hotelu Mirabell v ulici Gartenzeile, dnešní Zahradní; dům patrně již neexistuje.

⁶Hrad je zajímavý tím, že zde žila a zemřela Zdeňka z Poděbrad (1449–1510), dcera českého krále Jiřího z Poděbrad.

Karlsbader Curliste.

№ 114.

Ausgegeben Dienstag den 28. August.

1860.

Parteien-Zahl.	Ankunft.	Namen und Charakter.	Wohnung.	Personen-Zahl.
				8639
6120	24. Aug.	Frau Rebekka Freiin von Kreusser , geb. Ricketts, Rentière mit Fräulein Tochter Mathilde aus München	Engl. Krone, Egerstr.	2
6121	" "	Herr Franz Ritter von Gosleth , Grosshändler aus Triest	Tempel, Markt.	1
6122	" "	Frau Julie Bezold , Kaufmanns-Wittve mit Sohn aus Wien	Morgenstern, Egerstr.	2
6123	" "	Frau Minna Kiecker , Privatière aus Greiffenberg	Ebenda.	1
6124	" "	Herr Felix Zagorowski , Oberförster mit Gattin aus Połomanice in russ. Polen	Gold. Fassel, Geweihdigg	2
6125	" "	Herr Karl von Sanderleben , k. k. Oberlieutenant in der Armee aus Dresden	Deutsch. Wappen, Mühlbg.	1
6126	" "	Herr Gottlob Ringk , Fabrikant mit Fräulein Tochter Hermine aus Reichenbach	Wiener, Sprudelg.	2
6127	" "	Frau Theresie Dangel , Hauseigentümerin aus Wien	Kaiserhaus, Schlosspl.	2
6128	" "	Herr Josef Teschitel , Müllermeister mit Gattin aus Pometnik in Böhmen	Blauer Engel, Andreasg.	2
6129	" "	Herr Karl von Balassa , Oekonomie-Verwalter aus Edelény in Ungarn	Gold. Krone, A. Wiese.	1
6130	" "	Herr Theodor Boettinger , Kaufmann aus Lyon	Jäger, Schlosspl.	1
6131	" "	Frau Anna Kellermann , königl. baier. Bank-Oberbeamten-Gattin aus Hof	Stadt Jena, Schlosspl.	1
6132	" "	Frau Rosa Roest , königl. baier. Hofbuchdruckereibesitzers-Gattin aus München	Ebenda.	1
6133	" "	Herr Gustav Baumbach , Gutspächter mit Gattin aus Schimischow in preuss. Schlesien	Weisser Hase, A. W.	2
6134	25.	Herr Kasimir Ritter von Browski , Gutsbesitzer aus Lipnica Muravana in Galizien	Gold. Schwan, Kreuzg.	1
6135	" "	Herr Dr. Franz Seitz , Professor der Medizin aus München	Stadt Hannover, Markt.	1
6136	" "	Herr Christian Krüger , Kreisbaumeister aus Hasselfelde im Herzogthume Braunschweig	Blauer Hecht, A. Wiese.	1
6137	" "	Frau Louise Heuer , Rektors-Witwe aus Hasselfelde	Ebenda.	1
6138	" "	Herr Josef Damm , jubil. Priester des Kapuciner-Ordens aus Olmütz in Mähren	Stadt Annaberg, Markt.	1
6139	" "	Frau Julie Lachmann , Rendantens-Gattin aus Rathenow in Preussen	Gold. Anker, A. Wiese.	1
6140	" "	Frau Emitie Still , Privatière, und Sohn	Ebenda.	2
6141	" "	Herr Max Still , Kaufmann aus Stettin in Preussen		
6142	" "	Herr Franz Zaběhlicky , Grundbesitzer aus Malin in Böhmen	Reichsadler, a. d. Pragerstr.	1
6143	" "	Herr Herrmann Freiherr von Gaffron , kgl. preuss. Regierungsrath und Direktor des Credit-Instituts für Schlesien, aus Breslau	Gold. Elephant, A. Wiese	1
6144	" "	Herr Bernhard Riemann , Professor aus Göttingen in Hannover	Hirschensprung, Hrschsprg.	1
6145	" "	Fräulein Elise Dionysius aus Posen	Italienisches Haus, A. W.	2
				8673

Obr. 5. Karlovarské kurlisty 1860: Herr Bernhard Riemann, Professor aus Göttingen in Hannover (položka č. 6144)

CARLSBADER CURLISTE.

Ausgegeben Donnerstag den 22. Juni 1871.

Par- teien- Zahl.	An- kunft.	Name und Charakter.	Wohnung.	Per- sonen- Zahl.
5541	17.Juni	Herr Ferd. Freiherr von Gobbi , k. k. Sections- Chef a. D. und		7766
5542	" "	Fr. Theresia Nerold , Particulière aus Wien . .	Pelikan, Alte Wiese.	3
5543	" "	Herr Baron Bose , Kammerherr aus Frankfurt am Main	Zufriedenheit, Hirschsprungg.	1
5544	" "	Herr Gerard M. Willem van der Kaa , Gou- verneur aus Java	König Ottokar, Schlossspl.	1
5545	" "	Herr Johann Blazeg , Pfarrer aus Riegersdorf .	Füllhorn, ober der Alten Wiese.	1
5546	" "	Frau Berta Michaelis , Bürgermeisters - Gemalin aus Neu-Eberswalde	Insel Malta, Kaiserstrasse.	1
5547	" "	Frau Emma Sponholz , Direktors - Gemalin aus Neu-Eberswalde	dto.	1
5548	" "	Herr J. B. Ernst , Hôtelbesitzer aus Mainz . . .	Hôtel de Russie, Kaiserstr.	1
5549	" "	Herr L. Lewandowski , Musikdirektor und		
5550	" "	Herr Kasimir Thugutt , Eisenbahnbeamter aus Warschau	Goldener Löwe, Kaiserstr.	2
5551	" "	Herr Carl Bauch , Handelsmann aus Lodz in Polen	Ritter, Markt.	2
5552	" "	Herr Birch , Rentier mit Gemalin aus Paris . . .	Stadt Carlsruhe, Schlossberg.	1
5553	" "	Herr Bernhard Dorl , Dr. Med. und Oberstabs- arzt a. D. aus Gotha	Mirabell, Gartenzeile.	1
5554	" "	Herr Johann Hagströmer , Jur. U. Cand. und		
5555	" "	Herr Gosta Mittag - Leffler , Phil. Cand. aus Upsala	dto.	2

Obr. 6. Karlovarské kurlisty 1871: Herr Johann Hagströmer [křestní jméno je chybně], Jur. U. Cand. und Herr Gosta Mittag-Leffler, Phil. Cand. aus Upsala (položky č. 5554-5)

Díky dochované korespondenci máme podrobné a barvitě informace o dojmech a zážitcích obou švédských studentů. Podle informací v [27] podnikali mnoho výletů, Göstovi se líbila česká krajina s lesy protkanými rozsáhlou sítí stezek. Chyběla mu však voda; krajina bez vody podle něj nemohla dosáhnout na „nejvyšší stupeň krásy“. Když navštívili hrad v Lokti, který švédští vojáci dobyli za třicetileté války, všimli si hluboce zakořeněné nenávisti ke Švédům, a tak předstírali, že jsou z Islandu.

V lázních se Gösta seznámil s řadou významných hostů. Největší celebritou byl rakouský bankéř Anselm Salomon von Rothschild (1803–1874), na Göstu však zapůsobil jako starý lakomý podivín, kterého zajímalo jen vydělávání peněz a jinak nedosáhl ničeho významného. V lázních pobýval i pruský konzul Anders Olof Eschelsson (1821–1875) sídlící ve švédském Norrköpingu. Gösta s Johanem si dobře rozuměli s jeho dvěma dcerami a často podnikali společné výlety. České dívky považoval Gösta za příliš kypré, zatímco pruské se mu líbily více. V ulicích Karlových Varů na něj udělaly dojem elegantní obchody s luxusním zbožím, jako byly např. indické a japonské šály a šátky. Vše se mu zdálo velmi drahé, nechal si však ušít zimní kabát, který považoval

Par- teien- Zahl	Ankunft	Name und Charakter	Wohnung	Per- sonen- Zahl
				5298
3492	18. Juli	Herr Stanislaus Poplawski , Gutsbesitzer aus Grabanow in Polen	Goldene Traube	1
3493	" "	Herr Christian Wentrup , Doktor, Professor und Rektor der Klosterschule aus Rossleben in Preussen	Waldmühle	1
3494	" "	Herr Johann Russwurm , Pastor und Probst mit Gattin und Sohn aus Ratzeburg in Mecklenburg	"	3
3495	" "	Herr Gustav Gerhardt , Bäckermeister aus Gera im Fürstenthume Reuss.	Lorbeerkrantz	1
3496	" "	Herr Giuliano Pasevi , Gutsbesitzer aus Mailand in Italien	Villa Schönbrunn	1
3497	" "	Herr Hermann Krauss , Med. Doktor und praktischer Arzt aus Chemnitz in Sachsen	"	1
3498	" "	Herr Franz Glatz , Advokat aus Wien	"	1
3499	" "	Herr Gosta Mittag Leffler , Candidat der Philosophie aus Upsala in Schweden	"	1

Obr. 7. Mariánskolázeňské kurlisty 1871: Herr Gosta Mittag-Leffler, Candidat der Philosophie aus Upsala in Schweden (položka č. 3499)

7174	" "	aus London Herr Dr. Gosta Mittag-Lessler , Professor der Mathematik an der Universität zu Helsingfors in Finnland	Pension Königs-Villa, Schlossb	1
7175	" "	aus Herr	dto.	1

Obr. 8. Karlovarské kurlisty 1878: Herr Dr. Gosta Mittag-Lessler [příjmení je chybně], Professor der Mathematik an der Universität zu Helsingfors in Finnland (položka č. 7174)

za dobrou investici. Pořídil si i novou košili, kalhoty a vestu za rozumné ceny. Pobyt v Karlových Varech se ukázal jako nákladný, ale zdraví prospěšný. Vycházky a pití pramenů vzbudily v Göstovi velkou chuť k jídlu. Lékaři mu doporučili konzumovat velké množství vydatné stravy, ani náklady na stravování tedy nebyly nízké. Snídal dvě vejce, čtyři rohlíky a čaj, neboť nesnášel mléko. Oběd zapíjel několika sklenicemi vína.

V červenci 1871 se Gösta – tentokrát již bez Johana – přesunul do Mariánských Lázní. Podle mariánskolázeňských kurlistů (obr. 7) se 18. července ubytoval ve vile Schönbrunn, která dodnes slouží jako hotel Krásný domov na adrese Anglická 71/1. Tehdy šlo údajně o jeden z nejlevnějších hotelů; i Mariánské Lázně připadaly Göstovi velmi drahé. Pochvaloval si zdejší podnebí a tři nebo čtyři týdny, které zde strávil, pro něj představovaly důležitou zkušenost – šlo o první delší samostatný pobyt v zahraničí.

Brzy po návratu do Švédska začala Göstova úspěšná vědecká kariéra. V roce 1872 získal doktorát a místo na univerzitě v Uppsale. V dalších letech navštívil Paříž, Berlín a Göttingen, kde navázal kontakty s mnoha vynikajícími matematiky. Zapůsobily na něj zejména přednášky Karla Weierstrasse (1815–1897) věnované komplexní analýze a eliptickým funkcím. V této oblasti pak sám získal důležité nové výsledky, je po něm např. pojmenována věta o existenci meromorfní funkce s předepsanými póly.

V roce 1878 Mittag-Leffler znovu zavítal do Karlových Varů, tentokrát již jako profesor univerzity v Helsinkách, kterým se stal v roce 1877. Podle zápisu v kurlistech (obr. 8) přicestoval 16. července 1878 a ubytoval se v penzionu Königs-Villa,

dnešním hotelu Královská vila na adrese Zámecký vrch 766/30. Odtud odjel do Švýcarska, kde pokračoval v léčení. Cestoval přitom přes Berlín, kde navštívil Weierstrasse.

Zaživací obtíže jej trápily i v dalších letech, letní prázdniny v roce 1879 však strávil ve Švédsku. Své matce vysvětlil, jakou dietu potřebuje (viz opět [27]): polévky, maso a vejce, případně odpoledne šálek kávy. Nesnášel mléko a saláty, mohl však jíst vařenou zeleninu. Každé ráno a večer potřeboval čerstvé hovězí maso, večer i dobře upečený chléb. V poledne obědval pouze polévku. Taková dieta byla podle něj stejně dobrá jako návštěva lázní v Karlových Varech nebo Mariánských Lázních, a mohl přitom celé léto zůstat doma.

Roku 1881 se Mittag-Leffler stal prvním profesorem matematiky na nově založené univerzitě ve Stockholmu. Byl jedním z nejvýznamnějších švédských matematiků, a to nejen pro své odborné výsledky, ale i kontakty se světem a vynikající organizační schopnosti. Roku 1882 založil časopis *Acta Mathematica*, který je dnes jedním z nejprestižnějších, a byl po 45 let jeho šéfredaktorem. Časopis v současnosti vydává Mittag-Lefflerův institut sídlící v Mittag-Lefflerově vile ve Stockholmu, která slouží rovněž jako místo setkávání špičkových matematiků z celého světa. Více informací o Mittag-Lefflerovi lze najít v českém článku [17] a v biografii [27].

Pro zajímavost poznamenejme, že v roce 1921 navštívil Mittag-Leffler další československé lázně, Piešťany. V [12] je přetištěn dopis Mittag-Lefflerovy sekretářky Gunhild Sahlén odeslaný 9. května 1921 ze Stockholmu. Je adresován Mittag-Lefflerovu italskému příteli Vitovi Volterrovi (1860–1940), kterého Sahlén informuje o tom, že Mittag-Leffler odjel 30. dubna na léčení do Piešťan, kde je ubytován v hotelu Thermia Palace.

7. Vito Volterra

Volterra byl podobně schopným organizátorem jako jeho švédský přítel Mittag-Leffler. Věnoval se nejen své kariéře profesora na univerzitě v Římě, ale zastával i řadu veřejných funkcí. Roku 1905 byl jmenován italským senátorem a ve stejném roce se rozhodl na doporučení rodinného lékaře navštívit Karlovy Vary. Jak uvádí biografie [11], přesný charakter Volterrových zdravotních problémů není jasný, šlo však o zaživací potíže. Volterra byl velice svědomitý člověk, perfekcionista, uznávaný akademik, navíc plně oddaný své rodině. Povaha jeho soukromého a veřejného života zřejmě způsobila klasické příznaky spojené se stresem a přeprocováním.

Podle karlovarských kurlistů (obr. 9) přijel do lázní 19. července 1905 a ubytoval se v hotelu Belvedere. Dům, který se nachází na adrese Pod Jelením skokem 393/30, v současnosti slouží jako ředitelství a knihovna Muzea Karlovy Vary.⁷

29105	HERR DAVIDMANN DRITOMER WOLFF	DIARUCZKA		1
29106	Herr Professor Vito Volterra	Rom	Belvedere, Hirschengraben	1
	Herr Professor Vito Volterra		Keiser Rudolf Andreasgasse	

Obr. 9. Karlovarské kurlisty 1905: Herr Professor Vito Volterra, Rom (položka č. 29105)

⁷Viz <http://kvmuz.cz/o-nas-muzeum-reditelstvi>.

Zajímavé informace o Volterrově lázeňském pobytu obsahuje opět biografie [11]: Volterra si pronajal malý pokoj s pěkným výhledem. Jak bylo obvyklé, jeho léčba spočívala v koupelích a pití pramenů několikrát denně. Volterra byl městem příjemně překvapen, o úspěšnosti léčby však silně pochyboval. V dopise své ženě přirovnal lékaře k upírům, jejichž cílem není vyléčit pacienta, ale naopak prodlužovat jeho léčbu co nejdéle a vysát z něj všechny prostředky. Na druhou stranu Volterra do puntíku dodržoval předepsaný průběh léčby, snídal v určené kavárně a poslušně pil minerální vodu. Když se zamýšlel nad svou vlastní ochotou dodržovat to, co považoval za tyranii, pochopil, proč se jeho spolupacienti spokojeně řídí pokyny lékařů: Výhoda léčby spočívá v tom, že už není třeba přemýšlet, ale automaticky dělat to, co je nám předepsáno. Podle jeho zkušeností mnozí lidé skutečně raději nechávají za sebe myslet druhé a nemají žádnou potřebu samostatného myšlení. V dalších letech se k těmto myšlenkám vracel, a to v době, kdy už nešlo o jeho vlastní zdraví, ale o zdraví celé Itálie.

Už po prvním týdnu karlovarské léčby se však Volterra cítil lépe, začal si pochvalovat kvalitu vody a plánovat několikátýdenní pobyt ve Svatém Mořici ve švýcarských Alpách. V jeho korespondenci, která je přetištěna v [12], se dochoval dopis Mittag-Lefflerovi odeslaný 27. července z Karlových Varů. Volterra přítele informoval o svém pobytu s tím, že plánuje zůstat ještě dva týdny. S kúrou byl údajně velmi spokojen, ale stěžoval si na nudu a na to, že musel na tři týdny přerušit práci. Mittag-Leffler odpověděl obratem; v dopise odeslaném 31. července ze Stockholmu litoval, že se Volterra vydal do Karlových Varů. Tamější léčbu označil za zastaralou a doporučoval svému příteli návštěvu jistého specialisty v Berlíně.

Pobyt v Karlových Varech zvažoval Volterra i v dalších letech. V dopise Mittag-Lefflerovi z 10. srpna 1906 píše, že mu jeho lékař opět doporučil lázeňskou kúru v Karlových Varech, ale že je příliš zaneprázdněn a musí pobyt odložit. Podobná situace se opakovala o rok později, jak dosvědčuje Volterrovův dopis Mittag-Lefflerovi z 24. listopadu 1907.

Volterra byl jedním z předních italských matematiků. Patřil k průkopníkům funkcionální analýzy, jeho jméno je spojeno např. s integrálními rovnicemi a s Lotkovým-Volterrovým modelem v matematické biologii. O tom, že byl matematikem světového formátu, svědčí i jeho čtyři plenární přednášky na Mezinárodních kongresech matematiků v letech 1900, 1908, 1920 a 1928. V roce 1931 byl mezi dvanácti z 1250 italských univerzitních profesorů, kteří odmítli složit slib věrnosti fašistickému režimu. Musel proto opustit místo na univerzitě v Římě, nepřestal se však zabývat matematikou a publikoval až do konce svého života. Dokládá to i spolupráce s českým matematikem Bohuslavem Hostinským (1884–1951), jejichž společná kniha vyšla v Paříži roku 1938. Volterra zemřel roku 1940 ve věku 80 let.

8. Giovanni Battista Guccia a Francesco Severi

Z Volterrových korespondencí vyplývá, že dalším italským matematikem, který navštívil Karlovy Vary, byl Giovanni Battista Guccia (1855–1914). Poté, co získal doktorát na univerzitě v Římě na základě práce z geometrie, se vrátil do svého rodného města Palermo, kde strávil téměř celý svůj život. Guccia měl výborné organizační schopnosti a proslavil se zejména jako zakladatel matematické společnosti *Circolo Matematico di*

Palermo a jejího časopisu *Rendiconti del Circolo di Palermo*, který dodnes úspěšně vychází. Protože byl z velmi bohaté rodiny, mohl tyto projekty finančně podporovat, poskytnout společnosti místo pro setkávání i knihovnu.

Biografie [4] uvádí, že Guccia měl po celý život chatrné zdraví, nesvědčily mu vysoké teploty a cestování. Od podzimu 1913 byl vážně nemocen. Podle Volterrova dopisu ze 17. března 1914, který je uložen v archivu *Circolo Matematico di Palermo*, navštívil někdy v tomto období Karlovy Vary; záznam v kurlistech, který by dokládal Gucciův pobyt, jsme však neobjevili. Bylo to krátce před oslavami třicátého výročí *Circola*, kterých se Guccia ještě zúčastnil. Převzal medaili a pronesl projev, který publikum značně rozrušil: Gucciův hlas zněl jako ze záhrobní a z jeho vyzáblého obličejce bylo patrné, že nezůstane dlouho naživu. Ještě více se mu přitížilo, když se v nemocnici dozvěděl o vypuknutí první světové války. Guccia zemřel v říjnu roku 1914.

V roce 1910 pobýval v Karlových Varech jiný italský geometr, Francesco Severi (1879–1961). Doprovázela jej manželka Rosanna, se kterou se znali již od dětství a v roce 1900 uzavřeli sňatek. Podle kurlistů (obr. 10) pobývali v hotelu Württemberger Hof, který se nalézá na adrese Tržiště 384/37. Tento hotel je dodnes oblíbený, jedná se o kulturní památku. V minulosti se dům jmenoval Puškin, nyní Romance.⁸

41680	Herr Galsbetscher Zinslaw BOGUSZSKI	Konary	Insel Rugen, Kreuzstrasse	1
41681	Herr Univ.-Prof. Francesco Severi mit Frau Rosanna	Padua	Hotel Württemb. Hof, Markt	2
41682	Herr Rentier Oskar Waldorf	Wiesbaden		3

Obr. 10. Karlovarské kurlisty 1910: Herr Univ.-Prof. Francesco Severi mit Frau Rosanna, Padua (položka č. 41681)

Severi byl vynikajícím představitelem italské školy algebraické geometrie. V roce 1924 pronesl plenární přednášku na Mezinárodním kongresu matematiků. V roce 1936 předsedal komisi, která vůbec poprvé vybírala laureáty Fieldsových medailí. Zastával řadu dalších významných funkcí, byl např. rektorem univerzity v Římě. Byl též aktivním politikem – nejprve členem socialistické a později fašistické strany, což mu po druhé světové válce způsobilo potíže.

9. Constantin Carathéodory

Constantin Carathéodory (1873–1950) byl řecký matematik, který však většinu svého života strávil v Německu. Od roku 1902 studoval v Göttingenu, následně se zde habilitoval a v roce 1913 získal místo profesora. Jeho návštěva Karlových Varů se však odehrála v roce 1898 ještě předtím, než si zvolil životní dráhu matematika. O jeho pobytu v lázních nemáme mnoho informací, zachovala se však fotografie pořízená v Karlových Varech, která je často reprodukována, viz obr. 11. Na ní je zachycen též jeho otec Stephanos (1834–1907), který pracoval jako diplomat, sestra Julie (Ioulia) (1875–1945) a její pozdější manžel, profesor mezinárodního práva athénské univerzity a ministr zahraničí Georg von Streit (1868–1948).

Záznamy v kurlistech (obr. 12) ukazují, že Stephanos s dcerou dorazili 26. července 1898, Streit 29. července a Constantin až 3. srpna. Není nám známo, za jakým

⁸Viz https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C5%AFm_Romance.

Obr. 11. Rodina Carathéodoryových a Georg Streit (druhý zprava) v Karlových Varech (Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Caratheodory_family.JPG)

25280	Herr Student der Theologie Samuel Dickey	Oxford, Pa.	Villa Teresa, Schlossberg	1
25281	Herr Caratheodory mit Tochter . . .	Brüssel	dto.	2
25282	Herr Handelsmann Leopold Streit	D. Land	dto.	1
26059	Swoboda mit Frau . . .	Wien	Herzog von York, Schlossberg	2
26059	Herr Beamter Leopold von Buch	Berlin	dto.	1
26060	Herr Universitäts-Professor Dr. G. v. Streit	Athen	dto.	1
27101	Herr Const. Caratheodory . . .	Brüssel	Villa Teresa, Schlossberg	1

Obr. 12. Karlovarské kurlisty 1898: Herr Caratheodory mit Tochter, Brüssel (položka č. 25281), Herr Universitäts-Professor Dr. G. v. Streit, Athen (položka č. 26060), Herr Const. Caratheodory, Brüssel (položka č. 27101)

účelem přijeli, tj. zda absolvovali nějaké lázeňské kúry, nebo jen odpočívali. Stephanos a jeho děti bydleli ve vile Theresa, Streit pak v blízkém hotelu Herzog von York. Oba domy dosud existují a jsou na skoro stejných adresách: Zámecký vrch 916/32⁹ a 871/39.

Constantin si v tomto období vydělával jako inženýr a zakrátko po pobytu v Karlových Varech odjel do Egypta na stavbu (malé) Asuánské přehrady na Nilu. Další informace o jeho životě lze najít v nedávno publikovaném článku [25] nebo v obsáhlejší biografii [10]. Julie a Georg byli téhož roku v září oddáni v Bruselu. Stephanos přijel do Karlových Varů opět v roce 1902; podle kurlistů jej doprovázela dcera Maria a 9. srpna se ubytovali v domě Telegraf, který se dodnes nachází na adrese Zámecký vrch 513/26, neslouží však už jako hotel.¹⁰

⁹Viz [https://cs.wikipedia.org/wiki/Vila_Tereza_\(Karlovy_Vary\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Vila_Tereza_(Karlovy_Vary)).

¹⁰Viz https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C5%AFm_Telegraf.

10. Richard Courant a Kurt Otto Friedrichs

Jiným göttingenským matematikem, který pobýval v Karlových Varech, byl Richard Courant (1888–1972). Proslavil se nejen svými matematickými výsledky, ale i díky knihám *Metody matematické fyziky* (1924, společně s Davidem Hilbertem) a *Co je matematika?* (1941, společně s Herbertem Robbinsem). Studoval ve Vratislavi, v Curychu a pak v Göttingenu, kde pod Hilbertovým vedením získal roku 1910 doktorát. Po absolvování povinné vojenské služby se v Göttingenu habilitoval a od roku 1912 tam do začátku války přednášel. Po válce se vrátil do Göttingenu, kde v roce 1920 získal profesorské místo.

Karlovarské kurlisty uvádějí, že do lázní přicestoval 19. března 1925 (viz obr. 13, ze kterého je též patrné, že po vzniku Československa byly kurlisty tištěny vícejazyčně). Ubytoval se v hotelu Hopfenstock v sousedství karlovarského divadla na tehdejším náměstí Dr. Davida Bechera. V průběhu 20. století bylo toto náměstí postupně přejmenováno na Adolf-Hitler-Platz, náměstí Dr. E. Beneše, Leninovo náměstí a konečně Divadelní náměstí. Samotný hotel Hopfenstock již neexistuje, po demolici na konci 20. století byl nahrazen novostavbou. O Courantově pobytu v roce 1925 nemáme žádné další informace, nejednalo se však o pobyt poslední.

Běžné číslo stran Parteien-zahl Serial No. Numero de l'Etranger	Jméno a zaměstnání — Name und Stand Name and profession — Nom et profession	Stálé bydliště Gewöhnlicher Aufenthaltsort Usual residence Domicile habituel	Zdejší byt — Hiesige Wohnung Lodging in Carlsbad - Domicile à Carlsbad	Počet osob Personen-zahl Number of persons Nombre de personnes
				866
655	Frau Grete Handel, Buchdruckereibesitzersgattin	Bielitz Göttingen	Hotel Hopfenstock, Dr.-D.-Becher-Platz	1
656	Herr Richard Courant, Univ.-Professor	Göttingen	dto.	1
657	Herr Alfred Johannes Kaufmann	Göttingen	dto.	1

Obr. 13. Karlovarské kurlisty 1925: Herr Richard Courant, Univ.-Professor, Göttingen (položka č. 656)

Courant v Göttingenu založil matematický ústav, který v letech 1928 až 1933 vedl. Poté byl nacisty tohoto místa zbaven, nikoliv však pro svůj neárijský původ, ale pro levicové politické názory. Po ročním pobytu na cambridžské univerzitě emigroval do USA a na newyorské univerzitě založil a v letech 1935–1958 vedl matematický ústav, který od roku 1964 nese jeho jméno. Jde o jednu z nejprestižnějších matematických institucí na celém světě, zejména v oblasti aplikované matematiky.

Spoluzakladatelem Courantova institutu byl jeho žák a starý přítel Kurt Otto Friedrichs (1901–1982). Seznámili se v roce 1922 v Göttingenu, kam Friedrichs přijel dokončit svá studia. Disertaci napsal pod Courantovým vedením a pracoval pak dva roky jako jeho asistent. Na Courantův popud odešel na dva roky do Cách, kde získal hlubší znalosti aeronautiky jako asistent Theodora von Kármána (1881–1963). V roce 1931 ve věku 29 let se stal nejmladším řádným profesorem na Technische Hochschule Braunschweig. V roce 1933 se zde seznámil se studentkou Nellie Bruell (1908–1994), se kterou se asi po roce zasnoubili. S ohledem na její židovský původ začali plánovat útěk z Německa, kvůli bezpečnosti se však rozhodli emigrovat odděleně. V roce 1935 Friedrichs navštívil Couranta v New Yorku a v dalším roce se setkali v Karlových Varech.

Courantova cesta je popsána v biografii [22]: Bylo mu poněkud nepříjemné cestovat opět přes Německo. Své druhé manželce Nerině (dceři Carla Rungeho zvané též Nina) rozmluvil, aby cestovala s ním. Bylo však léto roku 1936, kdy se v Berlíně konaly olympijské hry a Hitler chtěl celému světu ukázat, čeho dosáhli nacisté po třech letech u moci. Courant proto nepředpokládal žádné komplikace. Po příjezdu do Karlových Varů se 1. srpna ubytoval v hotelu Haus Simon (obr. 14) na Nové louce 285/7; tento dům stále existuje. V hotelu byl ihned informován, že jej telefonicky sháněl jistý muž, který ale nesdělil své jméno. Courant si byl jistý, že šlo o Friedrichse. Druhého dne ráno se Friedrichs skutečně objevil. Je pravděpodobné, že právě na této schůzce se definitivně dohodli na Friedrichsově emigraci. Podle Couranta údajně Friedrichs prohlásil, že se v Americe bude klidně živit umýváním nádobí. V biografii [22] je také uvedeno, že Courant se v lázních setkal s Davidem Sarnoffem (1891–1971), prezidentem Radio Corporation of America, a označil jej za jednoho z nejzajímavějších mužů, které kdy potkal.

20607 Herr Ing. Anton Hajek	Wien	Haus Simon, Neue Wiese	1
20608 Frau Viorica Geordescu, Rechtsanwalts-gattin	Bukarest	dto.	1
20609 Herr Dr. Richard Courant, Univ.-Professor	New York	dto.	1

Obr. 14. Karlovarské kurlisty 1936: Herr Dr. Richard Courant, Univ.-Professor, New York (položka č. 20609)

Pro zajímavost ještě popíšme další osudy Friedrichse a jeho snoubenky Nellie. V roce 1936 chtěl Friedrichs odcestovat do USA, ale jako státní zaměstnanec v odvodovém věku potřeboval povolení zaměstnavatele. Jeho žádost osobně zamítl říšský ministr školství Bernhard Rust. Avšak Nellie měla ještě francouzské občanství a proto mohla stále cestovat do zahraničí. Friedrichsovi, jehož sestra žila v Paříži, se díky fiktivnímu pozvání podařilo vycestovat do Francie a poslat pohlednici s domluvenou zprávou snoubence, která jej následovala. Friedrichs mezitím odjel lodí do Spojených států. Nellie jako francouzská občanka bez problémů získala potřebné doklady k další cestě, vyplula lodí 4. června 1937 a do USA dorazila 11. června. Svatba se konala 11. srpna ve Spojených státech. Podrobnější Friedrichsův životopis lze najít v [21].

11. Sjezd německých matematiků

Pravděpodobně největší počet matematiků v jednom okamžiku se v Karlových Varech nacházel v době od 21. do 27. září 1902, kdy se zde uskutečnil 74. sjezd Společnosti německých přírodovědců a lékařů (*Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Ärzte*, dále GDNÄ). Konal se v několika budovách, měl svůj vlastní deník (obr. 15), připraven byl i bohatý společenský program včetně recepcí, koncertů a výletů. V rámci této velké akce proběhl též sjezd Spolku německých matematiků (*Deutsche Mathematiker-Vereinigung*, dále DMV), který vznikl roku 1890 oddělením z GDNÄ.¹¹

¹¹Matematikové se začali sdružovat v nejrůznějších spolcích již v 18. století, rozkvět těchto snah však spadá do druhé poloviny 19. století a na začátek 20. století. Nejstarší národní matematická společnost vznikla v Nizozemsku roku 1778. Vznik naší Jednoty se datuje k roku 1862, kdy byl založen *Spolek pro volné přednášky z matematiky a fyziky*.

Tagblatt

der
74. Versammlung
Deutscher Naturforscher und Aerzte
in Karlsbad
vom 21. bis 27. September 1902.

Herausgegeben von der Geschäftsführung. – Redigiert von kais. Rat Dr. Jos. Mladý.

Nr. 2.

Dienstag, den 23. September.

1902.

Obr. 15. Deník 74. sjezdu Společnosti německých přírodovědců a lékařů (část titulní strany)

Obr. 16. Národní dům a budova bývalého gymnázia Františka Josefa

Sjezdu DMV se zúčastnilo přibližně 70 matematiků v čele s předsedou Franzem Meyerem (1856–1934). Podrobná zpráva o sjezdu byla otištěna ve spolkovém časopise *Jahresbericht der Deutschen Mathematiker-Vereinigung* (1903, str. 16–19). Zasedání proběhlo v gymnáziu Františka Josefa na tehdejší Alžbětíně nábřeží (Elisabethquai, nyní nábřeží Jana Palacha 932/20), snídaně a obědy se podávaly v Grandhotelu Schützenhaus¹² na tehdejší ulici Císaře Františka Josefa (nyní Grandhotel Ambassador Národní dům, T. G. Masaryka 1088/24), viz obr. 16. Na programu byla řada přednášek, viz obr. 17. Patrně nejdůležitějším bodem však byla diskuse o Mezinárodním kongresu matematiků (ICM), který se měl roku 1904 uskutečnit v Německu.

¹²Viz [https://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1rodn%C3%AD_d%C5%AFm_\(Karlov%C5%AFm\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1rodn%C3%AD_d%C5%AFm_(Karlov%C5%AFm)).

1. Abteilung: Mathematik, Astronomie und Geodäsie.

(Gemeinschaftlich mit der Deutschen Mathematiker-Vereinigung).

Einführende: Ing. **Paneck** (Karlsbad), Prof. Dr. **Grünwald** (Prag), Prof. Ing. **Ruth** (Prag),
Prof. Dr. **Oppenheim** (Prag).

Schriftführer: Assist. Ing. **Kopriwa** (Prag), Assist. Dr. **Hevler** (Prag).

Sitzungslokal: Gymnasium, II. Stock, Zeichensaal.

Frühstücks- und Mittagslokal: Schützenhaus.

Nachträglich angemeldete Vorträge:

1. Haskell (Californien): Die Darstellung von gewissen Resultanten in Determinantenform.	5. Meyer (Königsberg): Ueber symmetrische B-wegungen.
2. Jahnke (Berlin): Ueber eine elementare Theorie der Theta-Funktionen.	6. E. Müller (Wien): Zur Theorie der linearen Systeme von Curven und Flächen 2. Grades.
3. Derselbe: Ueber das Verhältnis Steiners zu Jakobi.	7. F. Müller (Steglitz): Ueber die Abkürzung der Titel mathematischer Zeitschriften.
4. Kowalewski (Greifswald): Ueber eine neue Eigenschaft der projektiven Gruppe einer rationalen Curve n-ter Ordnung im R_n .	8. v. Sterneck (Wien): Ueber ein Analogon zur additiven Zahlentheorie.

Sitzung vom 22. September 1902, nachmittags.

Vorsitzender: Ingenieur Victor **Panek** (Karlsbad).

Gehaltene Vorträge:

1. Kowalewski (Greifswald): Referat über Lie's Theorie der Transformationsgruppen.
An der Diskussion beteiligten sich die Herren Prof. Franz Meyer (Königsberg) und G. Kowalewski (Greifswald).	Diskussion: Kohn (Wien), Schubert (Hamburg), Rohn (Dresden), Meyer (Königsberg).
2. Schubert (Hamburg): »Anzahl«-Beziehungen bei Incidenz und Coincidenz mehrdimensionaler linearer Räume.	3. Meyer (Königsberg): Ueber die einem Tetraëder eingeschriebenen Kugeln.
	4. E. Jahnke (Berlin): Ueber eine elementare Theorie der Thetafunktion von einem und zwei Argumenten.
Diskussion: Meyer , Jahnke .

Tagesordnung für die Sitzung vom 23. September 1902.

Vorsitzender: Prof. Dr. Anton **Grünwald**.

1. Steinitz (Berlin): Ueber Polyäder.	letzteren und die damit zusammenhängende bemerkenswerte Funktionaloperation.
2. Czuber (Wien): Ueber einen Satz der Fehlertheorie und seine Anwendung.	4. Haskell (Californien): Die Darstellung von gewissen Resultanten in Determinantenform.
3. Grünwald (Prag): Ueber die begrenzten Derivationen mit variablem Index als analytische Funktionen des	5. Liebmann (Leipzig): Ueber conforme Abbildungen in der analytischen Geometrie.

Obr. 17. Odborný program sjezdu DMV v Karlových Varech

První ICM proběhl od 9. do 11. srpna 1897 v Curychu za účasti 208 registrovaných účastníků za 16 zemí. Tam se též rozhodlo, že další kongres uspořádá *Société mathématique de France*; konal se od 6. do 12. srpna 1900 v Paříži a je známý zejména díky otevřeným problémům, které zde představil David Hilbert (1862–1943). Zúčastnilo se jej na 250 matematiků, plenární přednášku pronesl mj. již zmíněný Vito Volterra. V Paříži se také dohodlo, že další ICM v roce 1904 zorganizuje DMV v Německu.

Přípravy začaly v roce 1901 na sjezdu DMV v Hamburku, kde byl předsedou kongresu zvolen Heinrich Weber (1842–1913). Na dalším setkání v březnu roku 1902 v Lipsku již panovala shoda na tom, že kongres by se mohl uskutečnit v Heidelbergu. Rada města Heidelbergu tomuto návrhu vyjádřila podporu a ke konečnému schválení pak došlo v září 1902 na sjezdu DMV v Karlových Varech. Samotný kongres v Heidelbergu se konal od 8. do 13. srpna 1904. Podrobnosti lze nalézt v [13], [20].

12. Závěr

Téměř každý člověk si ve spojitosti s Karlovými Vary vybaví nějaké věci, např. krásnou skleničku naplněnou likérem a servírovanou se sklenicí perlivé minerálky. S takovou představou jsou svázána jména Moser, Becher a Mattoni. Rytec skla Ludwig Moser (1833–1916) založil roku 1857 dnes světoznámou firmu Moser. Byla to nejprve rytecká dílna spojená s obchodem se sklem. Pro nedostatek surového skla později otevřel vlastní sklárnu v Meierhöfenu (nyní Dvory, část Karlových Varů). Byl velmi úspěšný, stal se dvorním dodavatelem skla pro císařský dvůr Františka Josefa I. a měl obchodní zastoupení v New Yorku, Londýně, Paříži a Petrohradu. Zakladatelem továrny na Becherovku byl lékárník Josef Vít Becher (1769–1840), synovec dříve zmíněného lékaře Davida Bechera. Bylinný likér v typické ploché láhvi z tmavě zeleného skla chutná lidem dodnes. Heinrich Kaspar von Mattoni (1830–1910) byl císařský rada a významný karlovarský podnikatel. V Kyselce u Karlových Varů vybudoval moderní stáčírnu minerální vody a městské lázně. Stal se dvorním dodavatelem Františka Josefa I. a byl povýšen do šlechtického stavu. Náš výčet známých karlovarských specialit by nebyl úplný, kdybychom nepřipomněli karlovarské oplatky. Továrnu na ně založila roku 1867 kuchařka Barbara Bayerová (1827–1887), která zdokonalovala místní recepturu známou v té době již nejméně 80 let. Pochoutka se stala natolik populární, že např. roku 1904 bylo v Karlových Varech již 22 oplatkáren.

Je mnoho dalších důvodů, proč jsou světoznámé lázně Karlovy Vary v povědomí veřejnosti. Budeme rádi, když k nim díky našemu vyprávění přibude další – je to také místo, kde v průběhu staletí často pobývali významní představitelé našeho oboru.

Poděkování. Autoři děkují Mgr. Milanu Augustinovi a PhDr. Antonínu Maříkovi (Státní okresní archiv Karlovy Vary) za poskytnutí informací a historických materiálů.

L i t e r a t u r a

- [1] AITON, E. J.: *Leibniz: A biography*. CRC Press, 1985.
- [2] ANTOGNAZZA, M. R.: *Leibniz. An intellectual biography*. Cambridge University Press, 2008.
- [3] AUGUSTIN, M.: *Evidence lázeňských hostů a počátky kurtaxy v Karlových Varech*. Historický sborník Karlovarska VII, Státní okresní archiv Karlovy Vary, 1999, 58–73.
- [4] BONGIORNO, B., CURBERA, G. P.: *Giovanni Battista Guccia. Pioneer of international cooperation in mathematics*. Springer, 2018.
- [5] BURACHOVIČ, S.: *Karlovarský knihtiskař Franz H. Franiček*. Historický sborník Karlovarska III, Státní okresní archiv Karlovy Vary, 1995, 181–203.
- [6] BURACHOVIČ, S.: *Slavní návštěvníci Karlových Varů*. Nakladatelství MH, 2003.
- [7] BURACHOVIČ, S.: *Příběh o založení Karlových Varů*. Klub přátel Karlových Varů, 2008.
- [8] BURACHOVIČ, S.: *Lexikon osobností Karlovarska*. Muzeum Karlovy Vary, 2009.
- [9] GALE, G.: *Leibniz, Peter the Great, and the modernization of Russia or Adventures of a philosopher-king in the East*. *Divinatio* 22 (2005), 7–36.
- [10] GEORGIADOU, M.: *Constantin Carathéodory: Mathematics and politics in turbulent times*. Springer, 2004.

- [11] GOODSTEIN, J. R.: *The Volterra chronicles: The life and times of an extraordinary mathematician, 1860–1940*. American Mathematical Society, 2007.
- [12] JAËCK, F., MAZLIAK, L., SALLEN DEL COLOMBO, E., TAZZIOLI, R. (eds.): *Gösta Mittag-Leffler and Vito Volterra. 40 years of correspondence*. European Mathematical Society, 2019.
- [13] KRATZER, A.: *Verhandlungen des dritten internationalen Mathematiker-Kongresses in Heidelberg vom 8. bis 13. August 1904*. Teubner, Leipzig, 1905.
- [14] MASSA-ESTEVE, M. R.: *Leibniz, Peter the Great, and the Saint Petersburg Academy of Sciences and Arts*. Quad. Hist. Eng. 20 (2022), 31–50.
- [15] MUSIL, Z.: *Ruský car Petr I. Karlovarské radniční listy* 8 (2022), 18.
- [16] NETUKA, I., VESELÝ, J.: *Bernhard Riemann (Ke stopadesátému výročí narození)*. PMFA 21 (1976), 143–149.
- [17] NETUKA, I., VESELÝ, J.: *Gustaf Mittag-Leffler (K padesátému výročí úmrtí)*. PMFA 22 (1977), 241–245.
- [18] NEUENSCHWANDER, E.: *Lettres de Bernhard Riemann à sa famille*. Cah. Sémin. Hist. Math., 1. Sér., 2 (1981), 85–131.
- [19] NOVOTNÝ, L.: *Karlovy Vary*. Edice Zmizelé Čechy. Paseka, 2007.
- [20] O'CONNOR, J. J., ROBERTSON, E. F.: *1904 ICM – Heidelberg*. Dostupné z https://mathshistory.st-andrews.ac.uk/ICM/ICM_Heidelberg_1904/
- [21] REID, C.: *K. O. Friedrichs 1901–1982*. Math. Intelligencer 5 (1983), 23–30.
- [22] REID, C.: *Courant*. Copernicus, 1996.
- [23] VON ROMMEL, CH. (ed.): *Leibniz und Landgraf Ernst von Hessen-Rheinfels. Ein ungedruckter Briefwechsel über religiöse und politische Gegenstände, 2. díl*. Literarische Anstalt, 1847. Dostupné z <https://books.google.cz/books?id=YNRYAAAAcAAJ>
- [24] SCHULTE-ALBERT, H. G.: *Gottfried Wilhelm Leibniz and library classification*. J. Library History 6 (1971), 133–152.
- [25] SLAVÍK, A., VESELÝ, J.: *Constantin Carathéodory (1873–1950)*. PMFA 68 (2023), 81–104.
- [26] SLAVÍK, A., VESELÝ, J.: *Mathematical tourists in Karlovy Vary*. Math. Intelligencer 45 (2023), 266–277.
- [27] STUBHAUG, A.: *Gösta Mittag-Leffler. A man of conviction*. Springer, 2010.
- [28] ŠMÍD, Z.: *Mé staré dobré Vary aneb Váš zoviální průvodce pitím i žitím*. Olympia, 1999.
- [29] URZIDIL, J.: *Goethe v Čechách*. Pistorius & Olšanská, 2009.